

**ПРЕДМЕТЛИ ТАЪЛИМНИНГ МЕТОДЛАРИ ВА ПЕДАГОГИК  
ШАРТЛАРИ ОРҚАЛИ ТАЛАБАЛАР МЕДИАКОМПИТЕНТЛИГИНИ  
РИВОЖЛАНТИРИШГА ТАРҒИБ ҚИЛИШ**

*Хамдамов Ботирали Ёқубжон ўғли  
Андижон давлат университети таянч докторанти*

*Аннотация: Мазкур мақолада университет талабалари медиакомпитентлигини ривожлантириш жараёнларининг сифатли ва самарали кечишида предметли таълимнинг методлари ва педагогик шартлари кўриб чиқилади ва медиакомпитентлик ривожланишининг етакчи педагогик шартлари уни-верситет талабалари субъектли позицияларини фаоллаштириш эканлиги ёритилди.*

*Калит сўзлар: Медиа, интернет, қадриятли муносабат, индивидуаллашув, педагогик тажрибалар, англаш, тафаккур, идрок, қобилиятларни ривожлантириш*

**СОДЕЙСТВИЕ РАЗВИТИЮ МЕДИАКОМПЕТЕНТНОСТИ  
СТУДЕНТОВ ЧЕРЕЗ МЕТОДЫ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ  
ПРЕДМЕТНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

*Хамдамов Ботирали Ёқубжон ўғли  
Докторант Андижанского государственного университета*

*Аннотация: В данной статье рассматриваются методы и педагогические условия предметного образования в качественном и эффективном процессе развития медиакомпетентности студентов вуза, а также поясняется, что ведущим педагогическим условием развития медиакомпетентности является активизация предметных позиций студентов вуза. .*

*Ключевые слова: СМИ, интернет, ценностное отношение, индивидуализация, педагогический опыт, осознание, мышление, восприятие, развитие способностей.*

**PROMOTING THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' MEDIA  
COMPETENCE THROUGH THE METHODS AND PEDAGOGICAL  
CONDITIONS OF SUBJECT EDUCATION**

*Khamdamov Botirali Yakubjon ugli  
Doctoral student of Andijan State University.*

*Annotation: This article examines the methods and pedagogical conditions of subject education in the qualitative and effective process of media competence development of university students, and it is explained that the leading pedagogical condition for the development of media competence is the activation of the subject positions of university students.*

*Keywords: Media, internet, value attitude, individualization, pedagogical experiences, awareness, thinking, perception, development of abilities*

*Кириш. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Профессионал таълим тизимини янада такомиллаштиришга доир кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» 2019 йил 6 сентябрдаги 5812-сонли Фармони ижросини таъминлаш мақсадида Вазирлар Маҳкамаси қарорида кўрсатилгани: Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан биргаликда ўзлари қабул қилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни бир ой муддатда ушбу қарорга мувофиқлаштирсин қабилада иш кўриш мақсадида ўрганилаётган илмий ишимизнинг долзарблигини асосламоқчимиз. [1]*

Талабаларнинг нафақат медиа балки ҳар қандай англаш ва билиш жараёни фаол мушоҳададан келиб чиқиши ва унга қайтиб иш кўриши хусусиятига эга бўлиши керак. Предметли таълим ўз таркибида ўз ҳаракатлари усулини мужассам қилади, яъни ўзликни англаш, ақл, ижодий тасаввур, ҳаёлот, идрок - қобилиятларни ривожлантиришнинг дастлабки босқичи ҳисобланади.

Адабиётлар шарҳи. Шундай тартибда англандиган тушунчалар ўқувчиларни маиший ҳаёт занжирида “туғилиш”, шаклланиш, пайдо бўлиш, тайёрлаш, қўллаш сингари ҳодисалар моҳиятини билишга ўргатади. Бунинг натижасида моҳият, мазмун, аҳамият, қадрият нима эканлигини теран англаб борадилар» [2; 93 б.]

Янги медиатаълими ҳажми, унинг қўлланиш соҳаларини тушунтириб бериш учун медиапедагоглар томонидан медиакомпитентликни ривожлантиришнинг турли кўрсаткичлари ажратиб кўрсатилган. Д.Бааке таълимотида эътироф этилган тўрт даражага амал қилган ҳолда биз ўз тадқиқотларимизда мазкур даражаларнинг куйидаги микродаражаларини аниқлашга уриниб кўрдик:

1. Медиатанқид. Аналитик ва рефлексив қобилият ўз таркибида этик даҳлдорлик деб номландиган учинчи даражани ҳам қамраб олади, у аналитик тафаккур билан рефлексив мулоқотни ўзаро бирлаштиради ҳамда уларни ижтимоий масъулият сифатида белгилайди.

2. Медиа тўғрисидаги билимлар. Компьютер дастурий таъминотидан фойдаланишга ўзини сафарбар қилиш хос (Computer-Software), бошқаларнинг ёрдамсиз тармоққа кириш ва бошқалар.

3. Медиа истеъмоли. Бугунги кунда интерактив фаолиятни амалга ошириш ёки дунёни рецептив англашнинг амалдаги сон-саноксиз имкониятлари мавжуд.

4. Медиани лойиҳалаш. Бу ўринда ҳам икки хил даража ўзаро фарқланади: инноватив (қабул қилинган мантиқ ичида медиатизимининг кейинги ривожланишининг ўзгариши) ва креатив эстетик вариацияларни ажратиб кўрсатиш, (маънан эски коммуникацион чегаралар орқали ўтиш) [3; С. 2-4.].

Медиакомпитентлики ривожлантиришнинг етакчи педагогик шарти университет талабалари субъектли позицияларини фаоллаштириш ҳисобланади. «Субъект» тушунчаси иш жараёнида унинг асосий маъносида - «кишининг ўзи ва бошқаларда ўзгаришларни амалга оширишга қаратилган предметли-амалий фаоллик ва англашнинг ташувчиси» [4;73-75- б].

Мазкур илмий ишимизнинг субъекти (талаба) - бу олий таълим муассасаси таълими жараёнида ўзлигини англайдиган, тасдиқлайдиган, намоён этадиган шахс, у ўзининг ҳаракатлари ва амалларини самарали режалаштириш, ташкил қилиш, тартибга солиш қобилиятига эга.

Субъективлик шаклланиши белгиларини инobatга олган ҳолда биз медиалойиҳа тадқиқотларини бажаришларида университет талабалари субъектив позицияларини фаоллаштиришни таклиф қилдик. Мазкур таклиф тадқиқотимизнинг таълим жараёнида фаолият воситасида компетенцияларни тақдим этиш компетентли ёндашуви билан асосланади.[5; 27–33-с.]

Муҳокама ва натижа. Замонавий педагогика «шарт-шароитлар»ни таълим жараёнлари самарали кечишини таъминлайдиган таркибий қисм омиллари мажмуи сифатида ифодалайди. Шароит, шунингдек, у ёки бу педагогик жараёнлар кечадиган муҳит сифатида ҳам қараш қабул қилинган. Г.Марси-Бёнке ва М.Ратлар томонидан медиатаълим кўядиган вазифаларни ҳал қилишда асосий эътибор қаратадиган куйидаги учта позиция белгилаб берилган:

1. Қадриятли муносабатлар ҳаётий муҳитнинг фаол алмашинуви шароитида шаклланади. Д. Бааке ёшлар ҳаётий муҳитининг асосини бугунги кунда медиа олами ташкил қилишини эътироф этади. Бундай ҳолатда асосий диққатни медиадан фойдаланиш ҳамда медиага бўлган қадриятли муносабатлар орасидаги ўзаро боғлиқликка қаратиш лозим бўлади. Медиа энди тасодиф ҳисобланмайди, балки у ҳаётий факт, зарурат саналади. Медиа ёшлар ҳаётий муҳити учун хавф

туғдирмайди, медиа улар ҳаётига таъсир қилади.

2. Медиа таълим бошқа жараёнлар менгал ривожланиши сингари болалик, ўсмирликдан амалга оширилиши катта самара, педагогик аҳамиятга эга. Конкрет кадрятли позициялар мазмуни тўғрисидаги мунозаралар билан бир қаторда, ёшларда кадрятларга бўлган муносабатнинг ривожланганлик даражаси ва мазкур ривожланишга таъсир этувчи омиллар хусусида ҳам саволларни ўзимизга беришимиз керак. Энди мазкур жараённинг шаклланишига таъсирнинг фаол имкониятлари тўғрисидаги масалани кўндаланг қўйиш, яъни медиапедагогик концепцияларда ривожланишга ёрдам берадиган ёки бевосита медиа, унга бўлган кадрятли муносабатлар воситасида орттирилган кўникмаларни жиловлаш муаммоларини кун тартибига олиб чиқишни долзарблаштириш, ечимини топиш.

3. Медиага нисбатан мавжуд кадрятли муносабат когнитив жараёнлар маҳсулидир, айнан қобилиятлар меъёрий мулоҳазаларни тадқиқотлар майдони марказига олиб чиқади. Мазкур баҳоловчи мулоҳаза компетенцияси таракқиёт жараёни натижаси сифатида тушунилиши ва ижтимоий истиқболда турли даражаларда қабул қилиниши мумкин.

Олимларнинг эътирофича, кишилик жамияти ҳаётини олами - бу медиа дунёсидан иборат, ҳаётдан олинган тарих деярли ҳар доим медиа билан боғлиқ бўлади. Мазкур ҳолат «медиа инсон ҳаётини фаолияти индивидуаллашуви ва биографияси ифодаланишининг ижтимоий жараёнларида мунтазам иштирок этишини» тан олишни ифодалайди [6; 175 с.].

Қуйидаги жадвалда Университет талабаларининг интернетда фойдаланиш жараёнларидаги ҳавф ва имкониятларини кўриб чиқдик (1-жадвал). Қатор ўрганилган адабиётлар тахлилиридан фойдаланиб қуйидаги тадқиқот ишимизда фойдаланишга қарор қилдик. [7; 35-38-б.]

1 – Жадвал. Университет талабаларининг Интернетни қўллашларидаги ҳавф ва имкониятларини тизимлаштириш (С.Ливингстон ва Л. Хаддон)

Интернетни қўллаш		Талаба реципиент сифатида	Талаба иштирокчи сифатида	Талаба ҳаракатланувчи субъект сифатида
1	2	3	4	5
	таълим, ўқиш рақамли компетенциялар	Таълим Ресурслари	Ҳамфикрлар билан мулоқот	Хусусий ташаббус ёки ҳамкорликдаги таълим
	Ижтимоий фаоллик ва иштирок	Умумий Маълумот	қизишлари юзасидан гуруҳларда фикр алмашиш	Ижтимоий фаолликнинг конкрет шакли
	Креативлик ва ўз-ўзини тақдимот қилиш	ресурслар хилма-хиллиги	креативликни ифодалашга бўлган илҳомланганлик,	Контент Яратиш
	Ижтимоий муносабатлар ва ўхшашлик	Консултация(маслаҳат) (шахсий интим ҳаёт, саломатлик масалалари)	Ижтимоий тармоқларда иштирок этиш, бошқалар билан тажриба алмашиш	Ўз ўхшашликларини ифодалаш
	Савдо	реклама, спам, кафиллик	Таъқиб қилиш / шахсий ахборотларни йиғиш	Бахт ўйинлари, уларни яширин кўчириб олиш,
	Агрессив	Машҳур қиладиган зўронлик / қаттиқ / ксенофобия мазмуни	моббинг, босим ёки тамағирлик	Бошқалар босими остида қолиш ёки ўзгаларга босим ўтказиш
	кадрятли	ирқчилик / маълумотларни сохталаштириш / маслаҳатлар (масалан, наркотиклар)	Ўзига тан жароҳати етказиш, ноқонуний фаолиятга жалб қилиш / эътикод	маслаҳатлар (масалан, суицидга, озишга, мушакларни шиширишга)

Ижтимоий муносабатлар ва ўхшашлик Консултация(маслаҳат) (шахсий

интим ҳаёт, саломатлик масалалари) Ижтимоий тармоқларда иштирок этиш, бошқалар билан тажриба алмашиш Ўз ўхшашликларини ифодалаш

Савдо реклама, спам, кафиллик Таъқиб қилиш / шахсий ахборотларни йиғиш Бахт ўйинлари, уларни яширин кўчириб олиш,

Агрессив Машхур қиладиган зўровонлик / қаттиқ / ксенофобия мазмуни моббинг, босим ёки тамагирлик Бошқалар босими остида қолиш ёки ўзгаларга босим ўтказиш

қадриятли ирқчилик / маълумотларни сохталаштириш / маслаҳатлар (масалан, наркотиклар) Ўзига тан жароҳати етказиш, ноқонуний фаолиятга жалб қилиш / эътикод маслаҳатлар (масалан, суицидга, озишга, мушакларни шиширишга)

Хулоса ва таклифлар. Юқорида келтирилган тавсияларни инобатга олган ҳолда, ўзбекистон университетлари талабалари медиакомпетентлиги ривожланиши нисбатан самарали кечиши имкониятлари мавжудлиги мумкинлигини таклиф қиламиз, агар:

таркибида медиакомпитентлик ўзлаштирилиб оладинадиган медиамуҳит университет талабаларининг ҳаётий ва таълимий муҳити саналади;

медиа лойиҳаларни бажаришларида талабаларнинг субъектив нуқтаи назарлари долзарбланиши;

олий таълим талабалари медиакомпитентликни ўзлаштириш мазмуний қадриятлари ҳамда мавжуд педагогик тажрибаларни ўрганиш, улардан самарали фойдаланиш асосида талабалар медиакомпитентлигини ривожлантириш модели таълим жараёни ишлаб чиқиладиган ва амалиётга татбиқ қилинади.

Мазкур тоифалаш талабалар учун «Талабалар тадқиқотчилик фаолиятида медиалойиҳалар» махсус курси дастурининг мазмуни асосий ўринларини таъкидлаб кўрсатади ва тадқиқотимизда биз қадриятли баҳолаш тушунчасига шахснинг эътиборли нуқтаи назари сифатида қаралди. Яъни яхшиланиш ва шаклланишнинг қадриятли субъектив категориялари тўғрисида сўз бормоқда ва таълим жараёнида фаолият воситасида компетенцияларни тақдим этиш медианинг компетентли ёндашуви билан асосланиши ёритилди.

Фойдаланилган адабиётлар:

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори, 07.08.2020 йилдаги 466-сон. Ўзбекистон Республикасининг Бош вазири А. Арипов. Тошкент ш., 2020 йил 7 август, 466-сон. Электрон манбаа <https://lex.uz/docs/4945840>

Бабаджонов С.С. Информатика ва ахборот технологиялари фани орқали педагогика олий таълим муассасаси талабаларнинг медиакомпетентлигини ривожлантириш тизими. – Т.: —Педагогика| илмий- назарий ва методик журнал. 2017 йил 5-сон, 93 б.

Семушина Л.Г. Преимственность в преподавании одноименных учебных дисциплин в высшей и средней профессиональной школе /Специалист. - 2005. - №5. - С. 2-4.

Авлиёкулов Н.Х., Олимов Қ.Т. Муаммоли ўқитиш технологияси // Қасбий таълим муаммолари: Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. – Самарқанд.: 2003. – Б. 73-75.

Купаевцев, А.В. Деятельностная альтернатива в образовании / А.В. Купцаев // Педагогика, № 10. – 2005. – С. 27–33.

Семенюк, Э.П. Общенаучные категории и подходы к познанию: филос. анализ / Э.П. Семенюк. – Львов: Вища школа, 1978. – 175 с.

Рашидов Х.Ф., Махмудов С.Ю. Глобаллашув шароитида ёшларни медиасаводхонлигини ошириш. Республика илмий-амалий семинари материаллари. – Наманган, 2015, 35-38 б.